

А. А. Свинчук, асистент кафедри менеджменту,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

АНОТАЦІЯ. У статті узагальнено підходи до визначення сутності соціального підприємництва, ідентифіковано критерії класифікації соціальних підприємств і розкрито передумови його становлення та розвитку в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: соціальне підприємництво, соціальне підприємство, соціально-неблагополучні та соціально-незахищені верстви населення, споживачі соціальних послуг.

АННОТАЦИЯ. В статье обобщены подходы к определению сущности социального предпринимательства, идентифицированы критерии классификации социальных предприятий и раскрыты предпосылки его становления и развития в Украине.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: социальное предпринимательство, социальное предприятие, социально-неблагополучных и социально-незащищенных слоев населения, потребители социальных услуг.

ABSTRACT. The article summarizes the approaches to defining the essence of social entrepreneurship, identified criteria for the classification of social enterprises and uncovered conditions of its formation and development in Ukraine.

KEY WORDS: social entrepreneurship, social entrepreneurship, social — and socially dysfunctional — unprotected population, consumers of social services.

Постановка проблеми. Як свідчить досвід не тільки країн, що розвиваються, але й розвинутих країн, в останні роки суттєво загострилися соціальні проблеми в суспільстві. На жаль, ринкові механізми на сьогоднішній день не дозволяють адекватно їх розв'язати, а державна фінансова підтримка соціальних програм не є стабільною і здійснюється за залишковим принципом. З іншого боку спостерігається тенденція до збільшення кількості соціально-неблагополучних та соціально-незахищених верств населення. За таких умов багато хто намагається вирішити ці проблеми шляхом розвитку соціального підприємництва, під яким розуміється надання соціальних послуг

спеціально створеними для цього підприємствами, що функціонують на ринкових засадах.

Аналіз останніх публікацій. Як відносно новий соціально-економічний феномен соціальне підприємництво ще тільки стає предметом досліджень науковців. Проблемам з'ясування сутності соціального підприємництва, його відмінності від інших видів діяльності, класифікацією типів, механізмів фінансування таких підприємств та оцінкою впливу соціального підприємництва на вирішення соціально-економічних проблем присвячені дослідження зарубіжних науковців: S. K. Alter, J. Mair, I. Marty, O. Schoen, R. L. Martin, S. Osberg, M. R. Kramer.

Прикладні аспекти розвитку соціального підприємництва в Росії і, зокрема, взаємодії соціального підприємництва і держави, висвітлені в роботах російських учених: М. Баталіна, О. Московська, Л. Тарадіна.

Разом з тим принципово важливі питання щодо механізмів фінансування, форм взаємодії соціальних підприємств із державою та великими корпораціями ще залишаються дискусійними.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення теоретичних засад соціального підприємництва, з'ясування його сутності, дослідження підходів до класифікації та визначення передумов становлення і розвитку в Україні.

Результати дослідження. Зародження соціального підприємництва припало на 70—80-ті роки ХХ століття, проте й досі в наукових колах не має єдиної думки щодо визначення цього поняття. Так Організація економічного співробітництва та розвитку (*ОЕСР*) визначає соціальне підприємництво як будь-яку приватну діяльність, що здійснюється в інтересах суспільства, організовану з підприємницькою стратегією, основною метою якого є не максимізація прибутку, а досягнення певних економічних і соціальних цілей, і яка має здатність вносити інноваційні ідеї у вирішення проблем соціальної ізоляції та безробіття [1].

Проте, S. K. Alter вважає, що соціальне підприємництво — це новаторський спосіб соціально-економічної діяльності, в якому соціальна місія переважає над досягненням економічної ефективності. Його перевага полягає в тому, що вирішення соціальних завдань здійснюється на основі фінансової дисципліни, інновацій та порядку ведення бізнесу в приватному секторі [2].

На думку О. А. Московської, соціальне підприємство — це особлива організація, соціально-економічний гібрид, у якому соціальна місія поєднується з ринковою діяльністю на умовах самоокупності [3].

Наведені визначення поєднує теза про те, що основною складовою соціального підприємництва є превалювання соціальної мети над економічною

Отже, соціальне підприємництво — це систематична діяльність із виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт, що здійснюється з метою вирішення певних соціальних проблем суспільства та на основі самоокупності.

Світова громадськість давно визнала важливу роль у суспільстві таких явищ, як благодійність, корпоративна соціальна відповідальність, проте соціальне підприємництво має ряд специфічних особливостей, що відрізняє його від вище зазначених понять. «Його відмінність від соціально відповідального бізнесу — у переважанні соціальної мети над економічною, а від некомерційної організації соціального призначення — у комерційних засадах діяльності, що забезпечують стійке становлення на ринку і фінансову незалежність в реалізації соціальної мети» [3].

До основних ознак соціального підприємництва більшість науковців відносять[4]:

- соціальний вплив (social impact) — цільова спрямованість на вирішення або пом'якшення існуючих соціальних проблем;
- інновації — застосування нових, унікальних підходів, що дозволяють підвищити соціальний вплив;
- самоокупність і фінансова стійкість — здатність соціального підприємства вирішувати соціальні проблеми за рахунок доходів, одержуваних від власної діяльності;
- підприємницький підхід — здатність соціального підприємця, за умови обмеженого фінансування, знаходити можливості акумулювати ресурси, розробляти нові оригінальні рішення, що позитивно впливають на суспільство в цілому.

Деякі з науковців доповнюють цей перелік ще такою ознакою як колективна форма власності, яка охоплює учасників соціального підприємства, його працівників, цільову групу, волонтерів та інших [5], однак, на нашу думку, це не зовсім вірно, адже така ознака не притаманна всім соціальним підприємствам, а зумовлена певними соціально-економічними, географічними, правовими та ін. особливостями певного регіону. Наприклад, важливим критерієм соціальних підприємств в Британії є колективна форма власності [6], проте такого не можна сказати щодо організацій даного типу в інших країнах.

Немає єдності думок і щодо класифікації соціальних підприємств. Так, J. Emerson, в основу запропонованої ним класифікації поклав наступні критерії: загальні мотиви, методи і цілі діяльності

соціального підприємства, склад стейкхолдерів (бенефіціари, організації фінансової підтримки, принципи формування персоналу соціального підприємства та вибору постачальників). Відповідно до цього він виокремив три групи соціально-орієнтованих підприємств:

- благодійні, діяльність яких спрямована виключно на створення соціальних цінностей;

- комерційні, орієнтовані на отримання прибутку від надання соціальних послуг;

- гібридні, які поєднують пріоритети двох зазначених вище [7].

Заслугує на увагу класифікація соціальних підприємств за критерієм рівня інтеграції соціальних програм і бізнес-процесів у діяльності соціального підприємства. Відповідно до неї соціальні підприємства поділяються на [3]:

- вбудовані (embedded) — коли бізнес діяльність організована спеціально і безпосередньо для реалізації соціальної програми некомерційних організацій;

- інтегровані (integrated) — коли бізнес діяльність лише частково покриває діяльність некомерційних організацій у рамках їх соціальної програми та організовується не стільки для здійснення місії, скільки як механізм фінансової підтримки соціальної програми некомерційних організацій;

- екстерналізовані (external) — результат бізнес-діяльності спеціально створено, не пов'язаного із розв'язанням соціальних проблем підприємств, використовується для фінансування діяльності соціального підприємства.

Перший із названих типів соціальних підприємств найбільш багатий на моделі і варіації, а цільові соціальні групи нерідко є одночасно споживачами, працівниками та клієнтами соціальних підприємств [3].

У другому випадку мова йде про групу компаній, до якої входять комерційні та некомерційні структури. При цьому бізнес-підприємства сприяють розширенню, або посиленню можливості некомерційних організацій здійснювати свою місію. Це може відбуватися не тільки через комерціалізацію послуг некомерційних організацій, які просуваються на широкий ринок, а й через пропозицію додаткових (платних) послуг постійному колу клієнтів через комерційні підприємства.

У третьому випадку мова йде про стале донорство з боку бізнес підприємств створених за їх ініціативою і не пов'язаних з основним бізнесом соціальних підприємств [3].

Отже, діяльність соціальних підприємств спрямована на споживачів соціальних послуг, до контингенту яких в Україні можна

віднести більше ніж третину всього населення країни. Це, насамперед, пенсіонери, інваліди, пільгові категорії населення, люди, що мають проблеми з вживанням алкоголю і наркотиків тощо. Кількість таких людей в Україні збільшується з кожним роком. Так, ще на початку незалежності України, у 1993 році, на обліку перебувало 33 500 наркозалежних, а за останні 17 років кількість наркоманів у країні зросла у п'ять разів — майже 160 тисяч. Це офіційні дані. Реально ж, на думку багатьох експертів, ці цифри можна сміливо помножити на п'ять [8]; кількість алкозалежних приблизно за цей же період збільшилася в 10 разів і становить 7 млн чоловік [9]. Кількість інвалідів в Україні впродовж останніх 5 років зросла на 5,5 % і на початок 2010 р. становила 2,6 млн осіб, або майже 6 % загальної кількості населення [10]. Станом на 1 квітня 2011 року в Україні кількість пенсіонерів збільшилася на 60 тис. осіб — до 13 млн 766 тис. осіб. У той же час кількість працевлаштованих громадян, платників внесків до Пенсійного фонду на постійній основі з початку року скоротилася на 400 тис. осіб — до 14 млн осіб. Тобто, фактично кожен працюючий українець утримує одного пенсіонера [11].

На жаль, державна політика у напрямку вирішення соціальних проблем суспільства не дає позитивних зрушень і це незважаючи на те, що кожного року створюються і реалізуються різноманітні державні соціальні і економічні програми: Державна цільова соціальна програма «Молодь України» (пропаганда та формування здорового способу життя); Загальнодержавна програма забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009—2013 рр. (Закон України «Про затвердження загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009—2013 роки» від 19.02.2009 р. № 1026-VI); Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації» на 2002—2011 роки; Державна програма подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006—2010 роки тощо.

Розв'язання проблеми надання зазначеним категоріям населення якісних соціальних послуг, як свідчить досвід розвинених країн, потребує створення в Україні відповідних умов для формування та розвитку мережі соціальних підприємств, які будуть не просто перерозподіляти бюджетні кошти, а використовувати отримані через державні цільові програми, соціально-орієнтовані програми корпорацій та інші фонди кошти ефективно як інвестиції для реалізації соціальних цілей, досягати рентабельності своєї

діяльності на основі специфічних стратегій балансування цілей соціального та бізнес-розвитку.

Варто зазначити, що розвиток та ефективна діяльність соціальних підприємств супроводжуватиметься додатковими соціальними та економічними ефектами для широких верств заінтересованих у їх діяльності осіб. Так, держава отримає вигоду від створення додаткових робочих місць для соціально-незахищених верств населення, зможе отримувати більші податки (управління соціальними підприємствами має на меті не лише досягнення соціальних цілей, але й отримання такими підприємствами прибутку) тощо. Споживачі соціальних послуг також отримують доступ до якісніших послуг, зазвичай, за меншу ціну; якщо споживачі — це люди з фізичними обмеженнями або психологічними проблемами, то у процесі взаємодії з працівниками або, отримуючи послуги таких підприємств, відбувається їх соціалізація і психологічна адаптація. Стосовно до працівників соціальних підприємств (інваліди, нарко- та алкозалежні) соціальне підприємство відіграє реабілітаційну та інтеграційну роль, адже вони мають змогу отримати певну професію, пройти перепідготовку або підвищити професійну кваліфікацію. Для великих підприємств соціальне підприємство може стати цільовим об'єктом інвестування в рамках реалізації їх програм у галузі корпоративної соціальної відповідальності.

Висновки. Соціальне підприємництво — це систематична діяльність із виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт, що здійснюється з метою вирішення певних соціальних проблем і на основі самоокупності.

Узагальнення результатів наукового дослідження дозволяє виокремити декілька критеріїв класифікації соціальних підприємств: рівень інтеграції соціальних програм і бізнес-процесів у діяльності соціального підприємства; загальні мотиви, методи і цілі діяльності соціального підприємства, склад стейкхолдерів (бенефіціари, організації фінансової підтримки, принципи формування персоналу соціального підприємства та вибору постачальників).

Відповідно до цих критеріїв соціальні підприємства можна поділити на: вбудовані, інтегровані, екстерналізовані; благодійні, комерційні та гібридні.

Зростання контингенту споживачів соціальних послуг, до яких відносять пенсіонерів, інвалідів, пільгові категорії населення, людей, що мають проблеми з вживанням алкоголю та наркотиків, а з іншого боку, низька ефективність реалізації державних соці-

альних програм, обумовлює необхідність формування і розвитку в Україні соціального підприємництва.

Перспективи подальших досліджень. Як новий соціально-економічний феномен, процес формування і розвитку соціальних підприємств вимагає розв'язання багатьох методичних і прикладних проблем, зокрема, з розробки методики оцінки ефективності їх діяльності, критичного аналізу результатів діяльності таких підприємств, що і складатиме напрямки подальших досліджень цієї проблеми.

Література

1. *Smallbone D., Evans M., Ekanem I., Butters S.* Researching social enterprise, final report to the small business service// Centre for Enterprise and Economic Development Research — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.bis.gov.uk/files/file38361.pdf

2. *Московская А. А.* Практика социального предпринимательства в России // Общероссийское отраслевое объединение работодателей электроэнергетики — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.gal3.elektra.ru/socialpractic.pdf

3. *Московская А. А.* Феномен социального предпринимательства и его перспективы в России // Меценат — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.maecenas.ru/libs/index.html?117>

4. Социальное предпринимательство // Глоссарий портала фонда «Наше Будущее» — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nb-forum.ru/glossary?liter=%d1>

5. *Арапетян А., Архипчук О.* Чисті прибутки соціального підприємництва// Львівська бізнес-школа УКУ. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lvbs.com.ua/uploads/resource/social-enterprises.pdf>

6. *Андрющенко А. І., Рябець І. М.* Соціальне підприємництво як інноваційний механізм підвищення якості життя найбільш уразливих прошарків населення// «SOCIOПРОСТІР: междисциплинарный сборник научных работ по социологии и социальной работе». — 2010. — № 1. — С. 195—198

7. *Francois Brouard, Tessa Hebb, Judith Madill.* Development of a Social Enterprise Typology in a Canadian Context // Submission for Entrepreneurship, Theory & Practice — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://sec.oise.utoronto.ca/english/project_outputs/project33_March09Report.pdf

8. *Шилова А.* Країна під кайфом // Товариш — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.tovarish.com.ua/fresh/Piataia_po/Kraina_pid.html

9. Україна ввійшла до п'ятірки найбільш питущих країн світу // Рідна країна — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ridna.ua/p/ukrajina-vviyshla-do-pyatirky-najbilsh-pytuschyh-krajin-svitu/>

10. Кількість інвалідів в Україні за 5 р. зросла на 5,5 % — до 2,6 млн // РБК-Украина — [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

<http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/kolichestvo-invalidov-v-ukraine-za-5-let-vyroslo-na-5-5---do-21102010150900>

11. Кількість пенсіонерів в Україні зрівнялася з кількістю працюючих// FaceNews — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://facenews.ua/4092/kilkist-pensioneriv-v-ukrajini-zrivnjalasja-z--ilkistu-pratsuuchih.html>

УДК 330.341.1

Н. Є. Скоробогатова, канд. екон. наук,
доцент кафедри міжнародної економіки,
А. Ю. Чеберніна, студентка,
НТУУ «КПІ»

МОДЕЛЬ ОЦІНКИ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

Досліджено сутність і складові інноваційного потенціалу країни. Проаналізовано наявні методології його визначення. Систематизовано та розширено перелік показників інноваційного потенціалу країни, на основі яких запропоновано багатокритеріальну модель оцінки рівня інноваційного потенціалу країни.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інновації, інноваційний потенціал, інноваційна діяльність, розвиток, наукові знання, багатокритеріальна модель.

Investigated the nature and components of the innovation potential of the country. Analysis of the existing methodologies of determine. Systematized and expanded list of indicators of innovative potential, based on which the proposed multicriterion model evaluation of innovative potential.

KEYWORDS: innovation, innovation potential, innovation activity, development, scientific knowledge, multicriterion model.

Исследована сущность и составляющие инновационного потенциала страны. Проанализированы имеющиеся методологии его определения. Систематизирован и расширен перечень показателей инновационного потенциала, на основе которых предложено многокритериальную модель оценки уровня инновационного потенциала страны.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инновации, инновационный потенциал, инновационная деятельность, развитие, научные знания, многокритериальная модель.

Постановка проблеми. Стратегією економічного розвитку України передбачено, що невід'ємною складовою стабільного зростання держави є впровадження інноваційної моделі розвитку.